

การบูรณาการพุทธธรรมกับแนวคิดทฤษฎีกระบวนการและหน้าที่ ในการบริหารสถานศึกษา*

INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES WITH CONCEPTS PROCESS THEORIES AND ROLES IN SCHOOL ADMINISTRATION

ศิวกร อินภูษา¹, พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปญโญ², พระฮอนด้า วาทสทโท³, และ เอกราช โษจิตพิมานเวช⁴

Siwakorn Inphusa¹, Phra Maha Phisit Wisitthapanyo², Phra Honda Vatsatho³ and Ekkarat Kositpimanwet⁴

¹⁻⁴มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

¹⁻⁴Mahachulalongkorn rajavidyalay University, Thailand

Corresponding author E-mail: siwakornin@gmail.com

บทคัดย่อ

การบริหารสถานศึกษาถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องการให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสังคมโลกได้ ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของการบริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา นโยบายการศึกษา และแผนการศึกษา ที่เป็นระบบบริหารจัดการของรัฐ เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของระบบการศึกษา การทำงานของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องประกอบด้วยหน้าที่ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร ภาวะผู้นำ และการควบคุม นอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมที่สำคัญตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในทุติยปาปนิคสูตร ได้แก่ 1) จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีทักษะด้านความคิด 2) วิรูโห ทักษะด้านการปฏิบัติงาน ความชำนาญการด้านเทคนิค และ 3) นิสสยสัมปันโน ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี รวมถึงหลักธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษานำมาบูรณาการใช้ในการบริหารตน คือ สัปปุ

* Received 10 March 2024; Revised 20 March 2024; Accepted 20 April 2024

ริสธรรม 7 การบริหารคน คือ เภฏฐิมทิส พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 การบริหารงาน คือ อิทธิบาท 4 เพื่อให้สถานศึกษาประสบผลสำเร็จและสามารถพัฒนาการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบูรณาการพุทธธรรม, แนวคิด ทฤษฎีกระบวนการ, หน้าที่ในการบริหารสถานศึกษา

Abstract

School administration is an important responsibility of school administrators who want Thais to be complete humans in terms of body, mind, intellect, knowledge, and morality. They should have ethics and culture in living happily with others and be able to respond to the needs of the global society. Administrators must have knowledge and understanding of school administration that is related and consistent with the philosophy of education, education policy, and education plan that is a state management system in order for the work to achieve the objectives and results of the education system. The work of the administrators to be successful must consist of 4 duties, namely planning, organizing, leading, and controlling. In addition, there are important Buddhist principles according to the principles of Buddhism as a moral principle related to the skills of school administrators in the Tutiya Papannika formula, namely 1) Jak Khuma, have far-sighted wisdom or conceptual skills 2) Vithuro, operational skills, technical expertise, and 3) Nissaya Sampanno, human relations skills, expertise in human relations, being a leader with good human relations. In addition to the moral principles that school administrators integrate into self-management, namely Sappurisadhamma 7, managing people, namely Hekkhatimok, Phromwihan 4, Sangkhawatthu 4, managing work, namely Itthibat 4, to make the school successful and able to develop education sustainably.

Keywords: Integration of Buddhist Principles, Concepts Process Theories, Roles in School Administration

บทนำ

สถานศึกษานับเป็นองค์กรทางการศึกษาในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาที่สำคัญตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ระบุว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542) รวมถึงเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) โดยหนึ่งในเป้าหมายที่กำหนดไว้คือคนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและในที่ดีมีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2565)

การบริหารสถานศึกษาถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้อำนวยการ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 กำหนดภารกิจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ระบบบริหารราชการ ถ้าไม่จัดระบบให้ดีย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติราชการเกิดความเบื่อหน่ายเปิดโอกาสให้มีการทุจริตต่อหน้าที่ได้ ได้แก่ ความไม่เหมาะสมของระเบียบกฎหมาย การกระจายอำนาจ การใช้กฎหมายขาดความจริงจังระบบอุปถัมภ์ หน่วยงานหย่อนการบังคับบัญชา การแบ่งหน้าที่ไม่เหมาะสม ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน สภาพจิตใจของบุคลากรมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการกระทำผิดทางวินัยมีสาเหตุจากปัจจัย 4 ด้าน คือ พฤติกรรมตนเอง สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และระบบบริหารราชการ ด้วยสาเหตุดังกล่าวมีผลกระทบหรือยั่วยุให้บุคลากรตัดสินใจที่จะกระทำผิดโดยมิชอบ (พระธนิษฐ์ ศรีสมบัติ และคณะ, 2566)

ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน ต้องเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์หรือทักษะทางความคิด มีทักษะในการทำงานด้านเทคนิคการปฏิบัติงาน และมีทักษะในการประสานงานที่ดีกระตุ้นให้บุคลากรได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) ด้วยหลักการบริหารสมัยใหม่และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องคุณธรรม ความดีความงามและความสุข เป็นการกำหนดคุณค่าของแนวทางมาตรฐานความประพฤติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกัน ด้วยการปลูกฝังลักษณะนิสัยในตนเองไปจนถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าสังคมเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ทุกคนมีโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาตนเองและเข้าถึงประโยชน์สุขได้มากที่สุด เนื่องจากการดำเนินชีวิตมีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตัวบุคคลรอบข้าง กฎาติมิตร เพื่อนร่วมงาน จึงจำเป็นต้องมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับเพื่อเกื้อหนุนจุดหมายที่ตั้งไว้ และเพื่อบรรลุประโยชน์สุขของชีวิตไปตามลำดับขั้นอันเหมาะสม (พระธัมมชุตี ศรีสมบัติ และคณะ, 2566) การบริหารด้วยการบูรณาการพุทธธรรมเป็นการนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับหลักการบริหารสมัยใหม่มาขับเคลื่อนการบริหารตนเอง การบริหารบุคคล และบริหารสถานศึกษาไปพร้อมกันแล้ว จึงถือได้ว่าใช้หลักการครองตน ครองคน และครองงาน อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษาต่อบุคลากรทางการศึกษา และต่อเยาวชนของชาติได้อย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องการบูรณาการ (Integration)

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในลักษณะใกล้เคียงกัน ไว้ดังนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) กล่าวว่า การบูรณาการตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Integration มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Integrate คำว่าบูรณาการในความหมายทั่วไป หมายถึง การทำสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์แบบ โดยการเพิ่มเติมบางส่วนที่ขาดอยู่ให้สมบูรณ์ หรือการนำส่วนประกอบย่อยมารวมกันตั้งแต่สองส่วนเพื่อทำให้เป็นส่วนประกอบใหญ่ของทั้งหมด ดังนั้นการบูรณาการเป็นการเชื่อมสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง เข้ามาเป็นส่วนประกอบกับอีกสิ่งหนึ่งให้มีความสมบูรณ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่กว่า

สาลี รักสุทธี (2546) กล่าวว่า การบูรณาการ หมายถึง การนำสิ่งที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กัน มาจัดรวมกันอย่างประสมกลมกลืน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2545) กล่าวว่า การบูรณาการ หมายถึง การนำนวัตกรรมมาช่วยเสริม เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงวิธีการ กระบวนการที่ทำอยู่เดิมให้ได้ผลคุ้มค่า

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543 ก) ได้ให้ความหมายบูรณาการ หมายถึง การทำให้หน่วยย่อยที่มีอยู่ทั้งหลายที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกันเข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนให้เป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความหมายครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว

Beane (1991) เสนอว่า การบูรณาการ หมายถึง การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์ในลักษณะผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งหมดเพื่อให้สอดคล้องสมบูรณ์โดยรวมกันมากกว่าการแยกส่วน

สรุปได้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การนำส่วนประกอบย่อยตั้งแต่สองส่วนที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันให้เกิดความผสมผสานกลมกลืนเป็นองค์รวม เป็นการผนวกการประสาน การเชื่อมโยง การเติมเต็ม เพื่อไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักพุทธธรรม (Buddhist Principles)

พงษ์ศักดิ์ ภูภาขาว (2553) ให้ความหมายว่า พุทธธรรม หมายถึง ธรรมะหมวดต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยจัดไว้เป็นหมวดหมู่ พุทธธรรมมีลักษณะเป็นทางสายกลาง ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

พระครูใบฎีกาวิเชียร มหาวชิรปัญญา (คันหา) (2565) ให้ความหมายว่า หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่สาวกหรือผู้นับถือทั้งหลายพึงปฏิบัติตาม เพื่อความหลุดพ้นเพื่อความสุข อีกทั้งขณะที่ยังไม่ถึงความหลุดพ้นก็สามารถนำเอาหลักพุทธธรรมนั้นไปบูรณาการในการดำเนินชีวิต การบริหารงานสถานศึกษาเพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าประสงค์และมาตรฐานที่กำหนด

พระครูปฐมธีรวัฒน์ (ปัญฺหา เทียนทอง) (2563) กล่าวว่า หลักพุทธธรรมเป็นการแสดงความจริงตามกระบวนการของธรรมชาติ อีกทั้งการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ทำได้ 2 วิธี คือ พุทธวิทยา (Buddhology) ใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมและธรรมวิทยา (Dhamology) ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไป

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรม คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงตรัสรู้และประกาศเผยแผ่ให้กับสาวกของพระองค์ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกโดยจัดไว้เป็นหมวดหมู่มีลักษณะเป็นไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ทำได้ 2 วิธี คือ พุทธวิทยา (Buddhology) ใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม และธรรมวิทยา (Dhamology) ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไป

การบริหารสถานศึกษา

การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีความสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานขององค์กรที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความเจริญก้าวหน้าและการบรรลุเป้าหมายขององค์กร การบริหาร (Administration) ต่างจากการจัดการ (Management) ตรงที่การบริหารให้ความสำคัญกับนโยบายในทางปฏิบัติ ส่วนการจัดการมุ่งไปที่จะปฏิบัติอย่างไรให้เกิดผล มีนักวิชาการได้ให้ความหมายการบริหารไว้ ดังนี้

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์ (2542) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการศึกษามาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมศักดิ์ คงเที่ยง (2542) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง ที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบและใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

Herbert A. Simon (1947) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหาร เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก

Stephen P. Robbins (1978) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการในการกำหนดเป้าหมาย จัดสรรทรัพยากร และประสานงานให้บุคลากรใช้ความพยายามในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป้าหมายขององค์กรบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

Bartol and Martin (1997) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์กรประสบผลสำเร็จโดยการวางแผน การจัดองค์การ การใช้ภาวะผู้นำและการควบคุม

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา มาประกอบเป็นกระบวนการบริหารตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และประสานงานให้บุคลากรใช้ความพยายามในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป้าหมายขององค์กรบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารสถานศึกษานั้นถือเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการจัดการศึกษา ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของการบริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา นโยบายการศึกษา และแผนการศึกษา ที่เป็นระบบบริหารจัดการของรัฐ เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของระบบการศึกษา รวมถึงการบริหารสถานศึกษา มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดภารกิจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, 2545)

กระบวนการบริหาร

การทำงานของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องประกอบด้วยหน้าที่ 4 ประการตามแนวคิดของฐาปนา ฉินไพศาล (2559) ; เนตรพัฒนา ยาวีราช (2556) Bartol and Martin (1991) ; Dessler (2004) และ Dubrin (2010) คือ การวางแผน (P-Planning) การจัดองค์การ (O-Organizing) ภาวะผู้นำ (L-Leading) และการควบคุม (C-Controlling) โดยมีกระบวนการดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการบริหาร

1. การวางแผน (P-Planning) เป็นหน้าที่แรกของผู้บริหารที่จะต้องกระทำโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ โครงการและวิธีการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยการวางแผนนั้นเป็นการกำหนดความต้องการในอนาคต และใช้ทรัพยากรขององค์กรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หากขาดซึ่งการวางแผนแล้วการดำเนินงานขององค์กรย่อมไม่ประสบความสำเร็จ

2. การจัดองค์กร (O-Organizing) เป็นงานที่ต้องกระทำต่อจากการวางแผนและส่งผลกระทบต่อการวางแผน การจัดองค์กรเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดโครงสร้าง การออกแบบองค์กร กำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ การกำหนดทรัพยากรขององค์กร และการบริหารจัดการองค์กร

3. ภาวะผู้นำ (L-Leading) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระตุ้นและจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานมากขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ทำอย่างไรให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งและเป็นหุ้นส่วนขององค์กร โดยผู้นำองค์กรจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำและการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ

4. การควบคุม (C-Controlling) เป็นหน้าที่ของผู้บริหารลำดับสุดท้ายที่ต้องกระทำ ซึ่งเป็นการวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ การสื่อสารทำความเข้าใจให้คนในองค์กรมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงเรื่องการควบคุมงบประมาณให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหาร ของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จนั้นประกอบด้วยหน้าที่ 4 ประการ คือ 1) การวางแผน (P-Planning) กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ โครงการ และวิธีการดำเนินงาน กำหนดความต้องการในอนาคต และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การจัดองค์กร (O-Organizing) จัดโครงสร้าง การออกแบบองค์กร กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ และทรัพยากร บริหารจัดการองค์กร 3) ภาวะผู้นำ (L-Leading) กระตุ้นและจูงใจผู้ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นหุ้นส่วนขององค์กร ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำและการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ และ 4) การควบคุม (C-Controlling) วัดผลการปฏิบัติงานเทียบกับเป้าหมายหรือมาตรฐาน สื่อสารทำความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ควบคุมงบประมาณให้เกิดความคุ้มค่า โดยกระบวนการทั้ง 4 นี้ เป็นสิ่งที่ผู้บริหารต้องกระทำต่อเนื่อง เพื่อให้การทำงานขององค์กรประสบความสำเร็จ

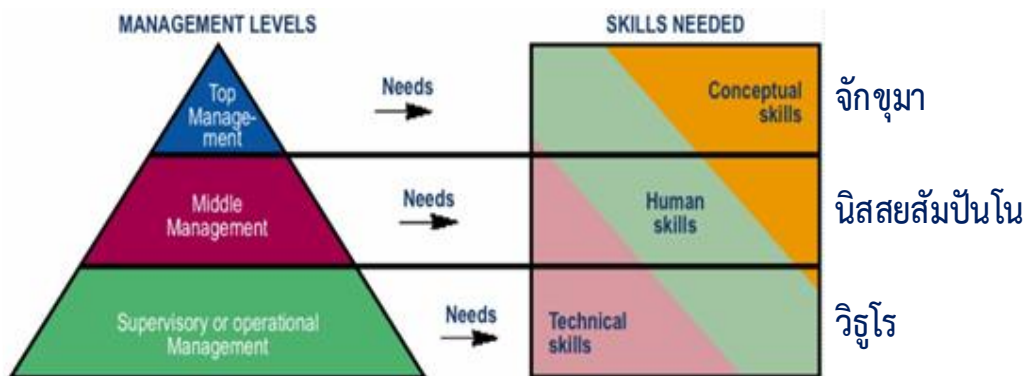
หลักพุทธธรรมกับการบริหาร

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธัมมจิตโต) (2549) กล่าวว่าผู้บริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหุติยาปานิณสูตร ดังนี้

1. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Conceptual Skill เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับสูง เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการคิด การวางแผนและการบริหารเชิงกลยุทธ์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถแยกแยะปัญหาและตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

2. วิธูโร หมายถึง จัดธรรการงานได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Technical Skill เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับต้น ต้องมีความสามารถในการปฏิบัติงานเฉพาะด้านสำหรับการปฏิบัติงานในแต่ละหน้าที่ มีความรู้ ความชำนาญในการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ

3. นิสสยสัมปนโน หมายถึง พึงพาอาศัยได้ มีมนุษยสัมพันธ์ มีเครดิตดี สามารถผูกใจคนไว้ได้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Human Relation Skill เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับกลาง เป็นผู้บริหารที่มีความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น มีความชำนาญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สามารถจูงใจผู้อื่น สร้างความรู้สึกที่ดี และสร้างความจงรักภักดีต่อองค์กรให้เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติงาน

ภาพที่ 2 หลักพุทธธรรมกับคุณลักษณะของผู้บริหาร

สรุปได้ว่า หลักธรรมในทุติยปาปนิคสูตร หรือปาปนิคธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ (Vision) หรือ มีทักษะด้านความคิด (Conceptual Skill) เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยใช้ประสบการณ์ในอดีตร่วมในการตัดสินใจ การวางแผนและฉลาดในการใช้คน ใช้ความคิด 2) วิจิโร ทักษะด้านการปฏิบัติงาน ความชำนาญการด้านเทคนิค (Technical Skill) เป็นผู้นำที่จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และ 3) นิสสัยสัมปັນโน ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skill) เป็นผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น ซึ่งหลักนิสสัยสัมปັນโน หรือมนุษยสัมพันธ์ เป็นหลักการสำคัญที่จำเป็นและสำคัญมากสำหรับนักบริหารคน

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษา

การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากจะมีความรู้เรื่องของการบริหารแล้วสิ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับการบริหาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

หลักธรรมในการครองงาน

การบริหารทุกชนิดจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเพียงไรนั้น นอกจากจะมีอุปกรณ์และองค์ประกอบครบถ้วนแล้วจะต้องมีอิทธิบาทธรรม คือ ธรรมะที่ชักนำสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่

1. **ฉันทะ** ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ และจะต้องเอาใจใส่ กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงานและมุ่งมั่นที่จะทำงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือกิจการงานอาชีพของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ

2. **วิริยะ** ความเพียร คือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่หรือในอาชีพของตน จึงจะถึงความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าได้

3. **จิตตะ** ความเป็นผู้มีใจจดจ่ออยู่กับการงาน ผู้ที่ทำงานได้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำและมุ่งมั่นทำงานอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสำเร็จไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำ ๆ หยุด ๆ ผู้บริหารจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ “ติดตามผลงาน หรือ ตรวจงาน” หน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์กรของตน เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัย ตัดสินใจ และสั่งการให้กิจการงานทุกหน่วยดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. **วิมังสา** ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุส่งผลในการปฏิบัติงานของตนเองและของผู้ใต้บังคับบัญชาว่าดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้หรือไม่ ได้ผลสำเร็จหรือมีความคืบหน้าไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร มีอุปสรรคหรือปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีการทำงาน หรือวิธีการบริหารกิจการงานนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไร ขั้นตอนนี้เป็น การนำข้อมูลจากที่ได้ติดตามประเมินผลงานหรือตรวจงานนั้นและมาวิเคราะห์วิจัยให้ทราบเหตุผลของปัญหาหรืออุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงานแล้วพิจารณาแก้ไขปัญหานั้น และปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จให้ถึงความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

หลักธรรมในการครองคน

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำงานได้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น หมายถึง ผู้บริหารต้องทำงานกับคน ทั้งผู้ที่รู้จักกันมาก่อนและไม่รู้จัก จึงต้องมีหลักการในการครองคนประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

1. รู้จักหลักปฏิบัติต่อกันด้วยดี ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ชื่อ “เหตุภูมิทิศ” คือ ทิศเบื้องต่ำ ผู้บังคับบัญชาพึงบำรุงผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยสถาน 5 คือ

1.1 ด้วยการจัดงานให้ตามกำลัง กล่าวคือ มอบหมายหน้าที่การงานให้ตามกำลังความรู้สติปัญญา ความสามารถ (Put the right man on the right job) รู้จักใช้คนให้ถูกกับงาน

1.2 ด้วยการให้อาหารและบำเหน็จรางวัล กล่าวคือ เมื่อทำดี ก็รู้จักยกย่องชมเชยหรือสนับสนุน อดทน ให้ได้รับบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อทำไม่ดี ก็ให้คำตักเตือน แนะนำ สั่งสอน ให้พัฒนาสมรรถนะให้ดีขึ้น ถ้าไม่ยอมแก้ไขพัฒนาตนให้ดีขึ้น ก็ต้องตำหนิ และมีโทษตามกฎหมายโดยชอบธรรม

1.3 ด้วยการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ กล่าวคือ ต้องรู้จักดูแลสารทุกข์สุกดิบของผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่เป็นผู้แล้งน้ำใจ

1.4 ด้วยแจกของมีสติแปลก ๆ ให้กิน คือ ให้รู้จักมีน้ำใจแบ่งปัน

1.5 ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ลาพักผ่อน

2. เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) ที่ดีด้วยคุณธรรม คือ พรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุ เป็นต้น ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำงานโดยใช้คนอื่น ดังนั้นธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้บริหาร คือ พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมของพรหม ประกอบด้วย

1. เมตตา ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ผู้บริหารควรมีความรัก ความปรารถนาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม รวมถึงการใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เหมาะสมกับวัย งาน และความถนัด

2. กรุณา ความสงสาร หมายถึง ความปราณี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ผู้บริหารควรมีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจ หรือสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ กำลังกายและกำลังใจ รวมถึงการจัดสรรสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา

3. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ไม่มีใจอิจฉาริษยา ผู้บริหารควรสนับสนุนและแสดงออกถึงความยินดี

เมื่อผู้ได้บังคับบัญชามีความสุข หรือมีความสุขเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัว รวมถึงการเจริญด้วยรางวัลและแบ่งปันด้วยน้ำใจ

4. อุเบกขา ความวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง ผู้บริหารควรมีความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ มีความสุขในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียง หรือ อคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะรัก ไม่ชอบเกลียดและกลัว

“งาน” ทุกอย่างไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตนเองเพียงคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน คุณธรรมที่เหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ สังคมวัตถุ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล โดยหลักธรรมในสังคมวัตถุ 4 ประกอบด้วย

1. ทาน เกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือเอื้อเฟื้อ แบ่งปันของ ๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ดังนั้นการทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึง การมีน้ำใจที่ดีต่อกัน

2. ปิยวาจา ใช้วาจาประสาไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องพูด หรือปรึกษาหารือกันโดยยึดหลักเกณฑ์ 4 ประการ คือ

2.1 เว้นจากการพูดเท็จ

2.2 เว้นจากการพูดส่อเสียด

2.3 เว้นจากการพูดคำหยาบ

2.4 เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ จะต้องพูดหรือเจรจากันด้วยไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน

3. อตถจริยา ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังกาย กำลังความคิด และกำลังทรัพย์

4. สมานัตตตา ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้น

เสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก นำเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ รวมถึงการทำตนให้คงเส้นคงวา มีความมั่นคงในอารมณ์ (Maturity) หรือการมี EQ ที่ดี

หลักธรรมในการครองตน

สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปปุริสซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีคุณธรรมเป็นสัมมาทิฐิ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้มีปัญญา หรือมีมุมมองที่ถูกต้องตรงกับความจริงเป็นคนที่มีประพฤติธรรมเป็นปกติมีศรัทธามั่นคงในศาสนาเป็นคนที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม หรือเป็นคนดี อันประกอบด้วยลักษณะ 7 ประการ คือ

1. **ธัมมัญญตา** (การรู้จักเหตุ) คือ การเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิตหรือรู้จักหลักความจริงจะคิดจะทำสิ่งใดก็มีหลักรู้ว่าเมื่อกระทำสิ่งนี้จะได้ผลตอบแทนเป็นความสุข แต่ถ้ากระทำอีกอย่างหนึ่งจะได้ผลเป็นความทุกข์

2. **อัตถัญญตา** (การรู้จักผล) คือ เป็นผู้รู้จักผล กล่าวคือ เมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผลเมื่อมีปัญหาอันใดเกิดขึ้นเราจะต้องใช้หลักเหตุผลมาพิจารณาปัญหาเหล่านั้นเพราะผลเกิดจากเหตุเสมอการรู้จักเปรียบเทียบเหตุและผลจะทำให้เราเป็นคนใจกว้างยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น

3. **อัตตัญญตา** (การรู้จักตน) คือ เป็นผู้รู้จักตนโดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมอื่น ๆ มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้วาทกพร่องในเรื่องใดก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

4. **มัตตัญญตา** (การรู้จักประมาณ) คือ ความเป็นผู้รู้จักความพอดี ความพอเหมาะพอสมควร การรู้จักประมาณ คือ การรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่าง หรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นต้น การรู้จักประมาณนี้เป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลต่าง ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมา

5. **กาลัญญตา** (การรู้จักกาล) คือ เป็นผู้รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ และรู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับกาลเทศะ กล่าวคือ รู้ว่าในเวลาเช่นไรควรจะทำอะไรการรู้จักกาลเวลาจะทำให้ไม่ดำรงตนอยู่ในความประมาทไม่ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

6. **ปริสัณญตา** (การรู้จักชุมชน) คือ ความเป็นผู้รู้จักหมู่คณะหรือกลุ่มชนว่าดีหรือไม่ดี ควรคบหาสมาคม ควรเข้าไปอยู่เป็นพวกหรือไม่ เมื่ออยู่ในชุมชนหรือที่ประชุมนั้น ๆ ควรวางตัวอย่างไรควรทำอะไร ควรพูดอย่างไร เช่น เมื่อเข้าหาผู้ใหญ่ควรแสดงอาการนอบน้อมมีสัมมาคารวะ เมื่อเข้าวัดควรสรวม กาย วาจา ใจ ไม่แสดงอาการ ตลกคึกคะนอง เป็นต้น

ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชนและสังคม รู้กริยาที่จะพึงประพฤติ แล้ว ประพฤติตนให้เหมาะสมต่อชุมชนและสังคมนั้น ๆ

7. บุคคลอุปถัมภ์ (การรู้จักบุคคล) คือ ความเป็นผู้รู้จักประเภทบุคคลแต่ละคนว่าฉลาดหรือ โง่เขลา เป็นคนพาลหรือเป็นดี การรู้จักความแตกต่างของบุคคลโดยอาศัยความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และการมอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการ ในการรู้จักบุคคล มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กร รวมถึง การทำงานเป็นหมู่คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรีรวมทั้งมีความจริงใจ ต่อกัน (พระมหาสหัส จิตสารโ, 2561)

สรุปได้ว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษา เป็นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับการบริหาร เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษานำมาบูรณาการใช้ในการบริหารตน คือ สัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1) ธัมมัญญา (การรู้จักเหตุ) 2) อัตถัญญา (การรู้จักผล) 3) อตตัญญา (การรู้จักตน) 4) มัตตัญญา (การรู้จักประมาณ) 5) กาลัญญา (การรู้จักกาล) 6) ปริสสัญญา (การรู้จักชุมชน) และ 7) บุคคลอุปถัมภ์ (การรู้จักบุคคล) การบริหารคน คือ เภฏฐิมทิส (ทิศเบื้องต่ำ) ผู้บังคับบัญชาพึงบำรุงผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยสถาน 5 ได้แก่ 1) ด้วยการจัดงานให้ตามกำลัง 2) ด้วยการให้อาหารและบำเหน็จรางวัล 3) ด้วยการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ 4) ด้วยแจกของมีรสดีแปลก ๆ ให้กิน และ 5) ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ลาพักผ่อน พรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) เมตตา (ความรัก) 2) กรุณา (ความสงสาร) 3) มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และ 4) อุเบกขา (ความวางเฉย) สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน (เกื้อกูลกันด้วยการให้) 2) ปิยวาจา (ใช้วาจาประสาไมตรี) 3) อตถจริยา (ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์) และ 4) สมานัตตตา (ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว) การบริหารงาน คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ (ความรักงาน) 2) วิริยะ (ความเพียร) 3) จิตตะ (ความเป็นผู้มีใจจดจ่ออยู่กับการงาน) และ 4) วิมังสา (ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผล)

สรุป

การบริหารสถานศึกษาถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องการให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสังคมโลกได้ ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของการบริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา นโยบายการศึกษา และแผนการศึกษา ที่เป็นระบบบริหารจัดการของรัฐ เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของระบบการศึกษา การทำงานของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องประกอบด้วยหน้าที่ 4 ประการคือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) ภาวะผู้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) นอกจากนี้ยังมีหลัก พุทธธรรมที่สำคัญตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในหุติยาปณิกสูตร ได้แก่ 1) จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีทักษะด้านความคิด (Conceptual Skill) 2) วิธูโร ทักษะด้านการปฏิบัติงาน ความชำนาญการด้านเทคนิค (Technical Skill) และ 3) นิสสยสัมปันโน ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skill) เป็นผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี รวมถึงหลักธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษานำมาบูรณาการใช้ในการบริหารตน คือ สัปปุริสธรรม 7 การบริหารคน คือ เภฏฐิมติศ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 การบริหารงาน คือ อิทธิบาท 4 เพื่อให้สถานศึกษาประสบผลสำเร็จและสามารถพัฒนาการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 สรุปหลักธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษานำมาบูรณาการใช้ในการบริหาร

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). การคิดเชิงบูรณาการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2556). การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ทวี. พรินท์ (1991).
- ฐานา ฉินไพศาล. (2559). องค์การและการจัดการ. นนทบุรี: ธนัชการพิมพ์.
- ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. (2542). เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์: สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2556). ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: ทริปปี้ลกรุ๊ป.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (2565, 1 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 9.
- พงษ์ศักดิ์ ภูขาบขาว. (2553). ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อควมมีประสิทธิผลของโรงเรียนร่วมจังหวัดขอนแก่น. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระครูใบฎีกาวิเชียร มหาวชิรปัญญา (คันหา). (2565). การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการการบริหารและการนำสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ. *Journal of Modern Learning Development*, 8(3), 382-384.
- พระครูปฐมธีรวัฒน์ (ปัญญา เทียนทอง). (2563). การบูรณาการเชิงพุทธกับการบริหาร. *วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 2(2), 486.
- พระนิษัฏ ศรีสมบัติ, จิราภรณ์ ผันสว่าง และ สุเทพ เมย์ไธสง. (2566). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของบุคลากรในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 7(1), 1-11.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธัมมจิตโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543 ก). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสหัส ฐิตสาโร. (2561). หลักธรรมสำหรับนักบริหาร. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. (2545, 19 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 119 ตอนที่ 123 ก. หน้า 19.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2545). กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สมศักดิ์ คงเที่ยง. (2542). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำลี รักสุทธี. (2546). คู่มือการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามเกณฑ์ใหม่ของ ก.ค. บัณฑิตการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลที่เกิดกับผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร: เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.
- Bartol, K. M. and Martin, D. C. (1991). Management. New York: McGraw – Hill
- _____. Bartol, K.M. and Martin, D.C. (1997). Management. (2nded). New York: McGraw-Hill.
- Beane, J. A. (1991). Curriculum Planning and Development. Boston: Allyn and Bacon.
- Dessler, G. (2004). Management: Principles and Practices for Tomorrow's Leaders. (3thed). Florida: UG/GGS Information Services.
- Dubrin, A. J. (2010). Principles of Leadership. South-Western: Cengage Learning.
- Herbert, A. S. (1947). Administrative Behavior. New York: Macmillan.
- Robbins, S. P. (1994). Essentials of Organization Behavior. (4thed). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.